

חנוכה

למה חנוכה נקרא "חנוכה"? הרמ"א כותב בריש הלכות חנוכה (תרע"ו, ב'):

ויש אומרים שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות משום דבאותן הימים היה **חנוכת המזבח**¹. ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם ואז הוי סעודת מצוה.

רואים ברמ"א, שחנוכה נקרא חנוכה, על שם חנוכת המזבח שהיתה בימים אלו, גם במדבר וגם בימי החשמונאים.

הדרוש הידוע אומר חנוכה – חנו בכ"ה, החשמונאים סיימו אז להלחם, וחנו. ואולם, זה דרוש. הפשט הוא, כדברי הרמ"א הנ"ל, על שם חנוכת המזבח.

מסכת שבת דף כא עמוד ב:

מאי חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה. תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה.

(בירושלים המלמדים היו אומרים מאי חנוכה? דתנו רבנן! לא להתבטל, לא לחשוב שחנוכה זה ימים של בטלה. בחנוכה יושבים ולומדים!)

מה: הכוונה "בהלל ובהודאה"?

הגמרא סיימה:

"ועשאום ימים טובים בהלל והודאה"

-- הלל זה אמירת ההלל בתפילה. מה הכוונה הודאה? במה מקיימים את ההודאה?

רש"י:

לא שאסורים במלאכה² שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה.

1. ובמשנה ברורה: כדאיתא במדרש דמלאכת המשכן נגמר בכ"ה כסלו, אלא שהמתין הקב"ה בהקמה עד ניסן שנולד בו יצחק, ואמר הקב"ה עלי לשלם לכסלו, ושם לו חנכת בית חשמונאי. וגם שם בימי אנטיוכוס טמאו ההיכל ועשו חנכת הכית בשמונה ימים אלו.

2. כגון הוסיף הרב: "כיון שחנוכה אינו אסור במלאכה, לכן צריך להזהר לא לומר חג חנוכה אלא ימי חנוכה. המושג חג חנוכה הוא לא נכון. חנוכה זה לא חג. לא תמצאו בראשונים או באחרונים משהו שקורא לחנוכה חג. רק יום שאסור במלאכה נקרא חג. אצלינו חג זה עם דינים, לא סתם חגיגה..."

ועל אחת כמה וכמה יש להזהר מהמושג חג האורים. זה מושג רחוק מאד מהיהדות. המציא את המושג הזה המשורר דב טשרניחובסקי, אתם בטח לא שמעתם עליו... היה משורר כזה. הוא היה משורר יהודי עם רוח יוני. ביאליק היה משורר יהודי, חילוני, עם רוח יהודי. טשרניחובסקי היה משורר עם רוח יוני. הוא הטביע את המושג חג האורים. המושג הזה לקוח בעצם מהפרסיים שהיה להם חג בתקופה זו, שחגגו לאש. עשו חג האש. ומהו הוא לקח את המושג חג האורים. הרבה טועים בזה. פעם קיבלתי ברכה לחנוכה מאיזו ישיבה גדולה בירושלים ששם היה מודפס, "חג אורים שמח". אני טלפנתי עליהם, הערתי להם, והם הודו לי. עכשיו הם כבר לא עושים את זה... זו ישיבה מאד טובה ומפורסמת בירושלים, אבל לא מהירושלמיות. הם בירושלים אבל לא ירושלמים. "ירושלמי" לא היה טועה בזה! בעץ חיים, למשל, לא היו עושים טעות כזו. ולא רק מפני שלא משנים ממה שעשו אבותינו... חג האורים נכנס מהרחוב, ואנו צריכים להזהר מזה. בחנוכה צריך להגיד "ימי חנוכה שמחים".

רש"י אומר שההודאה מתבצעת בעל הניסים. לפי רש"י, אם כן, המהות של ימי חנוכה, ימי הלל והודאה, מתבטאת בהלל ובעל הניסים.

וכן משמע גם מרש"י בדף כ"ד. הגמרא שואלת: איבעיא להו: מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון? וכותב רש"י:

"בתפילה פשיטא לן (שמזכירים) שהרי להלל ולהודאה נקבעו, כדאמרין לעיל."

רש"י לשיטתו, שעל הניסים הוא חלק מהקיום של "ימי הלל והודאה", ולכן ברור שמזכירים על הניסים לפחות בתפילה. והגמרא שם מסתפקת האם מזכירים גם בברכת המזון.

הרמב"ם, לעומת זאת, מבין אחרת. הרמב"ם ריש הלכות חנוכה (ג', ב'ג'):

וכשגברו ישראל על אויביהם ואיבדום, בכ"ה בחודש כסלו היה. ונכנסו להיכל, ולא מצאו שמן טהור במקדש, אלא פך אחד. ולא היה בו להדליק, אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים, עד שכתשו זיתים, והוציאו שמן טהור. (למה שמונה ימים? שלושה ימים להגיע עד הגליל ששם יש זיתים, יום יומיים לכתישת הזיתים, ושלושה ימים בדרך חזרה) ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו... ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה... להראות ולגלות הנס.

משמע מהרמב"ם שהוא מבין שהודאה הכוונה הדלקת נר חנוכה. המהות של ימי החנוכה, ימי הלל והודאה, מתבטאת בחלל ובחדלקת נר חנוכה, ולא ב"על הניסים". לכן את "על הניסים" הרמב"ם כלל לא מזכיר בהלכות חנוכה, אלא בהלכות תפילה (פרק ב'). "על הניסים", לשיטתו, לא קשור לקיום ימי חנוכה כימי הלל והודאה, אלא כתוספת בתפילה מדין הלכות תפילה. (לעומת זאת השולחן ערוך הזכיר את "על הניסים" בהלכות חנוכה. כי מתי אדם צריך לדעת הלכה זו? בחנוכה. הרמב"ם סידר לפי הלומדיש, השו"ע סידר לפי הפרקטיקה.) לפי הרמב"ם הגמרא כלל לא הזכירה את "על הניסים". (אלא המקור ל"על הניסים" זה רק תוספתא. הכסף משנה הפנה כמקור גם לגמרא במסכת שבת, אך, לא נראה כך. נראה, כאמור, שלפי הרמב"ם "על הניסים" לא הזכיר במסכת שבת. ואת הגמרא בדף כ"ד שם יסביר הרמב"ם כמו תוספות שם, ולא כמו רש"י.)

קצת קשה על הרמב"ם, למה אמרו הודאה, אם נתכוונו להדלקת נרות? אם התכוונו להדלקת נרות, שיאמרו הדלקת נרות! אך זו רק קושיה קלה.

באור שיטת רש"י

קושיה כבדה יותר, קשה על רש"י, מה עם הדלקת נר חנוכה? לכאורה הדלקת הנרות היא דבר מרכזי בחנוכה, ולפי רש"י, לכאורה, אין זה חלק ממהות היום. העיקר חסר מן הספר! נימוקי מהרא"י (לרב אברהם יונה) על הרמב"ם מביא בשם הרא"ם בבאורו על הסמ"ג, שאלה זו על רש"י.

ולתירוץ הקושיה על רש"י – מצאתי בסמ"ג הסבר לפשט גמרא, על פי רש"י: (זה פשט גמרא שנתחדש לי היום בבוקר בשעה 11.00. עד אז לא ידעתי זאת, ורבים לא יודעים זאת. כבר קרוב ל-70 שנה אני מעביר שיעורים על חנוכה, ולא ידעתי זאת... נסעתי היום עם ראש ישיבה אחד ואמרתי לו, 'איך לא ידענו את זה?!')

כשהגמרא אומרת "מאי חנוכה?" כתב רש"י: "על איזה נס קבעוה?" רש"י לא כותב 'על איזה נס קבעוה?', את ימי החנוכה, אלא 'על איזה נס קבעוה'. את מה קבעו? את הדלקת הנרות! הגמרא לפני כן דיברה על הדלקת נרות חנוכה, כל הפרק, פרק במה מדליקין, עוסק בהדלקת נרות, נרות שבת, נרות חנוכה, ואז מובאת השאלה, "מאי חנוכה?" אם כן הכוונה היא, מאי נר חנוכה? למה קבעו את נר חנוכה? כך מסביר רש"י. כתשובה לשאלה זו, מובא, כאמור, סיפור נס פך השמן, ובסוף מופיע "לשנה אחרת קבעוה". את מה קבעו? את הדלקת הנרות. את הדלקת הנרות, שעליה דובר, קבעו, והוסיפו להדלקת הנרות - ימים טובים בהלל והודאה, "ועשאוהו ימים טובים בהלל והודאה". אם כן לא קשיא כלל הקושיה על רש"י, מה עם הדלקת הנרות. אדרבה, זה הדבר העיקרי שעליו מדובר פה, שאליו נלווים הלל והודאה (על הניסים).

זה לשון הסמ"ג (הלכות חנוכה):

אין לתמוה למה לא הזכירו רק ההלל וההודאה, ולא ההדלקה שהוא העיקר, משום דאיכא למימר ד'קבעוה' קאי אהדלקה דלעיל, 'ועשאוהו' קאי אהלל והודאה.

הסמ"ג מסביר שקבעוה מתייחס להדלקת הנרות, קבעו את הדלקת הנרות, ובנוסף לקביעת הדלקת הנרות, עשו ימים אלו כימים טובים עם הלל והודאה.

אמנם קצת קשה על הסבר זה, הסמ"ג עצמו מעיר על כך, שבשלמא בלשון הגמרא הצלחנו "להשחיל" את הדלקת הנרות, אך מה עם הזכרת הדלקת הנרות ב"על הניסים"? ב"על הניסים" אומרים "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל" (ובנוסף הספרדים: "בהלל ובהודאה"), לשון דומה ללשון בגמרא, ובעל הניסים לא מזכירים את הדלקת הנרות. אמנם, על אף קושיה זו, נראה שבאורו של הסמ"ג הוא באור נכון ברש"י על הגמרא.

על כל פנים, לפי רש"י יוצא דבר פלא, שתקנו לומר "על הניסים" על נס פך השמן, זו ה"הודאה", אף שבי"על הניסים" לא מוזכר כלל נס פך השמן! ב"על הניסים" מופיע רק נס הניצחון במלחמה, "גיבורים ביד חלשים, רבים ביד מעטים" וכו', ולא מוזכר נס פך השמן כלל.

וצריך לומר, בדוחק, שקביעת ימי החנוכה, היתה גם לזכר נס פך השמן וגם לזכר ההצלה במלחמה. בגמרא כתוב: "**וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום**, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן... נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעוה ועשאוהו ימים טובים בהלל והודאה." בפשטות מבינים שתקנו את ההלל וההודאה לזכר נס פך השמן, אך ניתן להבין, שזה גם זכר לנס פך השמן, וגם זכר לכך שבית חשמונאי גברו ונצחו את היוונים. אף שהגמרא לא מרחיבה בענין נס הניצחון במלחמה, אך הגמרא מרמזת לכך, במילים "וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום", והגמרא מתכוונת שההלל וההודאה נקבעו זכר לשני הענינים, גם נס פך השמן, וגם נס הניצחון במלחמה.

באור שיטת הרמב"ם

ולפי הרמב"ם מדוע לא מופיע נס פך השמן בעל הניסים? לפי רש"י, כאמור, הסברנו בדוחק. אך לפי הרמב"ם, ההסבר הוא פשוט יותר: "על הניסים" זה לא על נס פך השמן, אלא על נס הניצחון בלבד. זה לא חכמים קבעו, אלא זה חובה מדאורייתא. כך מסביר הרב פערלא (באורו על הסמ"ג מצוה נ"ט-ס'): חובה מדאורייתא כאשר יש ישועת ישראל מלווה בניסים לומר שירה, כפי שעשו בשירת היס. כך אומר הירושלמי. וכך כתוב גבי שירת היס "וירא ישראל את מצרים מת על שפת

הים וירא ישראל את היד הגדלה... אז ישיר...". היתה ישועת ישראל מלווה בניסים – אז שרו. וכן בעל הניסים כתוב "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה...". היתה ישועת ישראל מלווה בניסים – אז יש חובת שירה מדאוריתא. "על הניסים... ועל הגבורות." (ולכן, מסביר הרב פערלא, לכן רק "לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה" בתאריך של הנס. ומה עם אותה שנה? באותה שנה היתה חובה מדאוריתא של שירה לאחר הנס.) ועוד יש להוסיף לכך, שמסתבר ש"על הניסים" זה רק על נס הניצחון במלחמה ולא על נס פך השמן, כיון שהודאה כזו, שירה כזו, "על הניסים... ועל הגבורות ועל התשועות... ועל המלחמות..." זו תפילה שמתאימה להיתקן, בעקבות נס של הצלה במלחמה. לאחר שהיו גזירות על עם ישראל, ועם ישראל ניצל וניצח, מודים לה', ואומרים שירה. לעומת זאת נס פך השמן לא היה נס של הצלה, אלא נס סימלי, ועל כך הוצרכו פחות להודות לה', ולא תקנו תפילת "על הניסים". לא הוצרכו לתקן. רואים זאת הן בנוסח התפילה, והן בעצם הצורך בקביעת תפילה כזו.³

בארנו מדוע לא מופיע נס פך השמן ב"על הניסים". מדוע בגמרא לא מופיע נס הניצחון במלחמה? הרמב"ם הביא את שני העניינים. הלכות מגילה וחנוכה פרק ג הלכות א' ג':

בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל, ובטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל, ופרצו בו פרצות, וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם. וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים, והרגום, והושיעו ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים. וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני. (היתה מלכות של החשמונאים, מדינה של החשמונאים.) וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום, בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו...

מדוע בגמרא לא מופיע הניצחון במלחמה?

לפי רש"י, כאמור, הוצרכנו להיחזק לכך שהגמרא מרמזת על נס הניצחון במלחמה. אך לפי הרמב"ם, נראה יותר לומר, בפשטות, שכיון שהגמרא פה עוסקת בהדלקת נרות, כפי שבארנו, הדלקת הנרות, היא בעיקר לזכר נס פך השמן. "על הניסים", כאמור, על הניצחון במלחמה. לעומת זאת, הדלקת נרות זה על נס פך השמן.

ברכת 'שעשה ניסים'

הדלקת נרות, אם כן, זה על נס פך השמן, לפי הרמב"ם.

ברכת "שעשה ניסים לאבותינו" שמברכים בעת ההדלקה – מתייחסת לנס פך השמן, לכולי עלמא. ולכן כל יום מברכים ברכה זו, כי הנס – נס פך השמן – כל יום התחדש. (לעומת נס הניצחון שכבר נגמר.) כך רואים בגמרא (שבת כ"ג.):

3. וצריך לומר, על פי זה, שהלל זה דבר מיוחד, שמתאים להאמר הן על נס גשמי והן על נס "רוחני", כנס פך השמן. מה שאין כן תפילות אחרות, מתאימות להיתקן על הצלה גשמית, ולא על נס "רוחני", כנס פך השמן.

אמר רב יהודה יום ראשון הרואה מברך ב' ומדליק מברך ג'. מכאן ואילך מדליק מברך שתיים ורואה מברך אחת. מאי ממעט! ממעט זמן. וממעט נס! נס כל יומי איתה.

ואומר רש"י:

"שהרי כל שמונה הדליקו מן הפך..."

וכך אומר הר"ף שם (שבת ט:):

"והלכך מברכינן אניסא כל יומא ויומא מתמניא יומי דחנוכה, הואיל ובכל יום ויום היה הנס מתחדש באותו פך של שמן".

רואים שהנס שברכת "שעשה ניסים" זה נס פך השמן. היינו חושבים אולי לומר, שברכת "להדליק" זה על הדלקת הנרות, על נס פך השמן, וברכת "שעשה ניסים" זה על נס הניצחון, אולם, כאמור, מהגמרא והראשונים רואים שאף ברכת "על הניסים" היא על נס פך השמן.

ברכת 'להדליק'

אגב, בברכת "להדליק", אני נוהג לברך "להדליק נר חנוכה" (ולא "להדליק נר של חנוכה"), כדברי השולחן ערוך (תרע"ו א'), וכדברי השערי תשובה (אף שהמשנה ברורה כתב אחרת), כיון שיש הבדל בין נרות שבת לנרות חנוכה. נרות שבת הם פרט אחד שמתקשר לכל המכלול הגדול של שבת. ולכן מברכים, "להדליק נר של שבת". לעומת זאת, נרות חנוכה, הם לא פרט קטן שמתקשר למכלול גדול, אלא זוהי עיקר התקנה, של חנוכה, הדלקת הנרות. (כפי שבארנו לעיל, הן על פי רש"י, והן על פי הרמב"ם.) ולכן מברכים "להדליק נר חנוכה".

זה לשון השערי תשובה (תרע"ו, א'):

...דבחנוכה אין מצות המעשה, רק בנר לבד, מה שאין כן שבת, שיש מצות מעשיות, קדוש סעודה כו', ונר גם כן אחד מהם, שייך לומר 'נר של שבת', הנודע בכמה ענינים מבלעדי הנר...

זמן ההדלקה

זמן ההדלקה – לדעת הרמב"ם חצי שעה לאחר ההדלקה כבר לא מדליק, לפחות לא בברכה (חנוכה ד', ד'). השולחן ערוך פסק שבדיעבד מברכים (תרע"ב, ב'), אך כדאי להזדרז להדליק. אנחנו, הירושלמים, מדליקים עם שקיעת החמה. החסידים מדליקים מיד לאחר תפילת ערבית, ומקדימים את תפילת ערבית. צריך להשתדל להזדרז להדליק מיד. בירושלים, במוצאי שבת, יש שנהגו להדליק עשרים ושש דקות לאחר השקיעה! במו עיני ראיתי! כיון שחששו לרמב"ם, שאחר חצי שעה – עבר הזמן. בכל מקום מקדימים תפילת ערבית של מוצאי שבת חנוכה, אך ברוב המקומות, לא מספיקים להדליק לפני שיעבור חצי שעה. והם נהגו להתפלל תפילת ערבית חמש עשרה דקות, או שבע עשרה דקות, לאחר השקיעה, ומיד לרוץ הביתה להדליק, עשרים ושש דקות לאחר השקיעה! (אני לא יודע איך התפללו כל כך מהר... אבל כך עשו!)

כאן, בחיפה, אני מתפלל ברחוב רבי עקיבא. היה לנו שכן של בית הכנסת, רב אברום שאר ישוב זצ"ל, היה דיין, יש לו ספר "נתיב אברהם". כשאנחנו התחלנו במוצאי שבת תפילת ערבית,

כשאמרנו "ברכו", הוא כבר בירך על נר חנוכה! ידעו שהוא בא מירושלים... קשה לעשות זאת, אני בבית הכנסת לא יכול לעשות זאת. מקדימים, אבל לא עד כדי כך.

למה דוקא עשרים ושש דקות? מצד אחד לא לפספס את החצי שעה שאחר השקיעה, מצד שני שיעבור עשרים וארבע דקות מהשקיעה, כדי שלא יהיה חשש איסור דאורייתא של חילול שבת. בענייני דאורייתא מחכים עשרים וארבע דקות לאחר השקיעה.

במוצאי יום כיפור, הירושלמים מתירים לאכול או לשתות לאחר עשרים ושבע דקות, אם יש צורך. בעיקרון מחכים שלושים וחמש – שלושים ושש דקות לאחר השקיעה, אך אם יש צורך, חולשה, חולה או כד', מתירים לאכול לאחר עשרים ושבע דקות. (אם יש פיקוח נפש כמובן מותר בכל מקרה...)

מדוע דוקא בהנוכה מהדרין?

מסכת שבת דף כא עמוד ב:

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך.

למה דוקא בחנוכה יש "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין"?

הפני יהושע מעיר שכל נס פך השמן היה בשביל הידור. מעיקר הדין טומאה הותרה בציבור, או לפחות דחוייה בציבור, והיו יכולים להדליק בשמן הטמא, והנס נעשה רק בשביל שיקיימו את המצוה בהידור.

זה לשון הפני יהושע (על הגמרא הנ"ל):

לכאורה יש לתמוה, כל טורח הנס זה למה? דהא קי"ל טומאה הותרה בציבור והיו יכולין להדליק בשמן טמא, ובשלמא למ"ד דחוייה בציבור ניתא הכא שפיר קצת, מה שאין כן למ"ד הותרה בציבור... קשה טובא... לכך נראה דעיקר הנס לא נעשה אלא להודיע להם חיבת המקום עליהם, כדאשכחן שנעשה זה הנס תמיד שלא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם, והואיל ואיתרחיש להו ניסא בעיקר הענין שנגאלו גאולה שלימה מיד שונאיהם, שהיו אומרים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל וגזרו כמה שמדיות, ועכשיו שנגאלו ונעשה להם נס גדול ששלטו, לכך נעשה להם גם כן נס בענין הנרות, שהוא עדות לישראל שהשכינה שורה בהם, כדרשינן נמי לענין נר מערבי, אלא שלאחר מיתת שמעון הצדיק אפילו נר מערבי לפעמים היה כבה והולך, לכך נעשה להם נס בזה הענין, ממש באותן הימים, שהיה עת רצון, להודיע שחזרו לחיבתן הראשונה.

ועל פי זה יש לומר שכיון שנס פך השמן קרה רק בשביל הידור, וכדי להודיע חיבתו של הקב"ה אל עם ישראל, לכן גם אנו, בקיום מצות הדלקת הנרות, מהדרין, ומראים את חיבתנו כלפי הקב"ה.

(אגב, יש להוסיף עוד, לדברי הפני יהושע על מהות נס פך השמן, שנס פך השמן מלמדנו, שכשהולכים בטוהרה, הטהרה מתפשטת. אף שהיה נראה שיש רק מעט טוהרה, מעט שמן טהור, אך הטהרה מטבעה – זה דבר שמתפשט.)

פירוש המילה 'מהדרין'

מה פירוש המילה "מהדרין"? היום משתמשים הרבה במילים אלו, "מהדרין", "מהדרין מן המהדרין", מה פירוש מילים אלו?

רש"י אומר:

מהדרין אחר המצוות.

משמע שלפי רש"י המילה מהדרין היא מארמית, ובארמית פירוש המילה מהדרין הוא מחזרין, חוזרין, כמו שבסיום מסכת אומרים "הדרן עלך". "מהדרין" הכוונה - מחזרין אחר המצוות, לעשות כמה שיותר מצוות.

לעומת זאת ברש"י על הרי"ף (רש"י לא כתב על הרי"ף, זו גירסה אחרת לרש"י על הגמרא) כותב רש"י: "מהדרין את המצוות" – עושים את המצוות בהידור. משמע שהמילה מהדרין היא מעברית, כמו שמצינו בתורה "פרי עץ הדרי" - משובח, נאה, מובחר. "עוז והדר לבושה". ונראה שזו כוונת רבינו חננאל שאומר על דברי הגמרא על מהדרין ומהדרין מן המהדרין, "כדאמרינן הידור מצוה עד שלישי". וכן נראה מדברי הרמב"ם בהביאו את הדין של מספר הנרות בהלכות חנוכה פרק ד' הלכה א':

כמה נרות הוא מדליק בחנוכה? מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין, בין שלא היו בו אלא אדם אחד. **והמהדר את המצוה** מדליק נרות כמנין אנשי הבית... והמהדר יותר מזה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד...

המהדרין הופך להיות חובה

וכהמשך לדברי הרמב"ם הללו נעיר נקודה נוספת: השולחן ערוך בדרך כלל נאמן לדרכו של הרמב"ם (כיון שפסק כרוב מבין שלושת הפוסקים – רמב"ם, רי"ף, רא"ש, ובדרך כלל הרמב"ם והרי"ף הולכים יחד). אך בהלכות חנוכה יש כמה דברים שבהם השולחן ערוך שונה מהרמב"ם. (לדוגמה לפי הרמב"ם הני"ל כל בני הבית מדליקים חנוכיות, לעומת שיטת התוספות שמדליקים חנוכיה אחת לכל בית. ובכך השולחן ערוך לא הלך כרמב"ם אלא כתוספות, ואילו הרמ"א דוקא פסק כרמב"ם, דלא כמנהגו לפסוק כתוספות וכרא"ש. והט"ז העיר על כך בסימן תרע"א ס"ק א'.⁴) וכך גם בענין זה, בעניינינו, ענין ההידור, השולחן ערוך לא מביא את הדין שמוסיף והולך וכו' כהידור, כפי שראינו ברמב"ם (ובגמרא), אלא כעיקר הדין. אורח חיים תרע"א, ב':

כמה נרות מדליק? בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבליילה האחרון יהיו שמונה...

4. דוגמה נוספת שהביא הרב לעיל: הרמב"ם כותב שאחר חצי שעה מהשקיעה, אם לא הדליק, לא מדליק. והשולחן ערוך לא כתב כן.

זה פלא שהשולחן ערוך מביא את המהדרין מן המהדרין כעיקר הדין! זלא כגמרא, ודלא כתרמב"ם. זה פלא גדול! לכאורה לפי השולחן ערוך אם אדם הדליק בלילה השני נר אחד – לא קיים את המצוה! זה נפקא מינה גדולה!

וכן גם בטור תרע"א:

וכמה נרות הוא מדליק? בליל ראשון מדליק אחד, מכאן מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבאחרונה יהיו שמונה...

דברי הטור והשולחן ערוך הם פלא גדול! אין לי תירוץ מספיק לטור ולבית יוסף, אך כנראה שההידור שאנו מהדרים בו בחנוכה, גילוי החיבה כלפי הקב"ה בחנוכה, התקבע כל כך, עד שנהיה ממש כעיקר הדין!

שמן זית

שמן זית – אנחנו נוהגים להדליק את החנוכה בשמן זית.

אגב, יש נקודה שהציבור לא מודע אליה: איפה יותר מצוה להדליק בשמן זית? בנרות שבת או בנרות חנוכה? אם תבדקו בעם ישראל תמצאו, שלגבי נרות שבת - רוב עם ישראל לא מדליק נרות שבת בשמן זית, אלא בנרות שעווה. רק הירושלמים, ועוד כמה, מדליקים בשמן זית. הרוב לא. נרות שבת - מעטים מדליקים בשמן זית, ולעומת זאת בנר חנוכה – רבים מדליקים בשמן זית. זאת על אף שבנרות שבת, שמן זית מצוה מן המובחר – זה דבר מוסכם. מה שאין כן בנרות חנוכה. (בענין נרות שבת סתם השו"ע [רס"ד, ו'] "שמן זית מצוה מן המובחר", ובענין נרות חנוכה, השו"ע לא הזכיר זאת. הרמ"א אומנם הוסיף [תרע"ג א'] "שמן זית מצוה מן המובחר", אך אחר כך כתב "ונוהגין במדינות אלו להדליק בנר של שעווה כי אורך צלול כמו שמן")⁵

מי שהחזיקו בתוקף בהידור של שמן זית, היו רק אחד מן הראשונים ואחד מן האחרונים. אחד מן הראשונים – המאירי (שבת ריש פרק שני, ובהמשך דבריו בהתייחסו לדף כ"ג), ואחד מן האחרונים – המהר"ל (סוף "נר מצוה").⁶

מצוה מן המובחר, אם כן, להדליק בשמן זית, לא רק בנרות חנוכה, אלא גם בנרות שבת. אנחנו מדליקים אף נרות שבת בשמן זית, גם בשמן זית, כעיקר בשמן זית. זה סגולה להרבה דברים, לילדים טובים, להכל. ניתן להסביר זאת, כיון שבשמן זית – הבן גדול מהאבא. האוכל זיתים – קשה לשכחה, אך שמן זית – טוב לשכחה, כלומר לזיכרון. הבן גדול מהאבא. על כן זה סגולה לילדים.

(זיתים סתם – לא לאכול. אם זה כבוש, או מעורב, אפשר. אך זיתים בלבד, ללא שמן זית – קשה לשכחה. בפנוביז' היה מישהו שתפיקדו היה לטפטף שמן זית לכל מי שאוכל זיתים. מה אנחנו עושים בבית? בקופסה של הזיתים מכניסים קצת שמן זית. השמן צף מלמעלה, ולכן כשמוציאים זיתים הם יהיו עם קצת שמן זית.)

5. פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקים בהם בשבת, כיון שאינם דולקים יפה, מדליקים בהם בחנוכה. (שבת כב:)

6. וטעמם שבזה היה הנס. המהר"ל אף ראה זאת לא רק בהידור אלא בחובה גמורה!

הלל בחנוכה

בענין חנוכה ישנם שני מקורות המוכרים לנו היטב, אך לא תמיד אנו שמים לב שבעצם יש ביניהם סתירה. הראשון בגמרא בשבת (כ"א ע"ב):

מאי חנוכה?... שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמינים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי: ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחומתו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה.

מגמרא זו משמע, שמי שקבע את ההלל בחנוכה היו החשמונאים עצמם או חכמי אותה תקופה. לעומת זאת, בגמרא בפסחים (ק"ז ע"א) כתוב:

הלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהי ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן.

וכתב רש"י: "כלומר שאם חס ושלוש תבוא צרה עליהן ויושעו ממנה אומרים אותו על גאולתן כגון חנוכה". וכעין זה גם ברש"י שם. כלומר, ההלל בחנוכה הוא כבר מתקנת הנביאים!

אם כן, מי תיקן את ההלל - הנביאים או חכמי הדור?⁷
ניתן לתרץ בשני אופנים:

1. נביאים תקנו לומר הלל על ההצלה באופן חד פעמי, סמוך להצלה, לא בכל שנה. חכמי הדור הוסיפו שיש לומר הלל בכל שנה ושנה.⁸

2. נביאים תקנו לומר הלל יום אחד. חכמים הוסיפו לומר את ההלל שמונה ימים.

(ואולי אפשר להטעים זאת ולומר שנביאים תקנו הלל על הצלה - על ההצלה מהמלחמה. ואילו החכמים תקנו את ההלל על נס פך השמן שדלק שמונה ימים. ולפי זה ביום הראשון ההלל הוא על ההצלה במלחמה, ובשאר הימים על נס פך השמן.)⁹

אמנם שני הסברים אלו לא מסתדרים עם רש"י במסכת תענית (כ"ח ע"א ד"ה 'מנהג אבותיהם בידיהן'):

אבל הלל דחנוכה כגון באחד בטבת ודאי דחי (את המעמד), דכיון דנביאים תיקוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא עליהן כשנגאלין יהו אומרין אותו על גאולתן, כדאוריתא דמי.

רש"י אומר שכיון שהלל של חנוכה הוא מתקנת נביאים הוא כדאוריתא!

7. בפשטות אפשר לכאורה לתרץ שחכמים קבעום ימים טובים, וימים טובים אלו כוללים את ההלל כיון שיש חובת הלל מתקנת הנביאים. אך הרב לא הסתפק בכך אלא הביא תירוצים עקרוניים ומחודשים שיש בהם תוספת הבנה במהות התקנות של החכמים והנביאים כפי שנראה לקמן.

8. ומעין זה הסביר הרב פערלא. מובא בשיעור על חנוכה

9. וזהו הרי אחד התירוצים על השאלה המפורסמת למה חנוכה שמונה ימים ולא שבעה ימים - היום הראשון על ההצלה במלחמה, ושאר הימים על נס פך השמן.

הפלא הוא שרשיי מתייחס להלל באי טבת שנאמר בכל שנה ושנה. אם כן זה לא יסתדר עם אף אחד משני ההסברים לעיל, כיון שלא מדובר ביום הראשון של חנוכה ולא מדובר רק בשנה הראשונה. אם כן, לכאורה זה חייב להיות הלל מתקנת חכמים, ואף על פי כן רשיי אומר שזהו הלל מתקנת נביאים, ואף מדאורייתא! רשיי הזה הוא פלא, ואכן יש ספקות האם הרשיי המודפס על מסכת תענית הוא אכן רשיי.

בין אם ההלל הוא מתקנת חכמים, בין אם הוא מתקנת נביאים, ובין אם הוא מדאורייתא, נודה ונהלל להי על ניסיו שהיו בימים ההם בזמן הזה, ועל ניסיו שבכל יום עימנו.

כמה נרות מדליק

שבת כ"א ע"ב:

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין... בית הלל אומרים יום ראשון בדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך...

אדם שחסר לו נר אחד, לדוגמה יש לו ביום החמישי ארבעה נרות, כמה נרות ידליק? האם עדיף שידליק כמה שיותר נרות, כדי שיהיה כמה שיותר קרוב למספר שאמורים להדליק היום כ"מהדרין מן המהדרין", אף שלא יוכל להגיע למספר הרצוי עצמו, או האם עדיף שידליק נר אחד בלבד, כדי שיקיים את חובת ה"מהדרין" - נר לכל אחד ואחד, מכיון שאת חובת ה"מהדרין מן המהדרין" בכל מקרה לא יקיים, לפחות יקיים את חובת המהדרין?

ה'משנה ברורה' (תרע"א ס"ה) פסק שידליק רק נר אחד, על פי דברי היחיי אדם' ו'הכתב סופר'. וכך גם ערוך השולחן (תרע"א י') וכל גדולי האחרונים.

לעומת זאת, הרב ש"ך ביאבי עזרי' (סוף הלכות חנוכה) חולק על כל הגדולים. הוא הביא שכן פסק בית הלוי, שאם אין לו מספיק נרות ידליק רק נר אחד, והרב ש"ך תמה עליו, אם לא יוכל להדר לנמרי (את ההידור של המהדרין מן המהדרין) - מדוע שלא יהדר לפחות קצת? (הרב ש"ך לא הזכיר את דברי המשנה ברורה, ואכן צעקו עליו על כך, איך הוא לא הביא את דברי המשנה ברורה במקום. אך האמת היא שהרב ש"ך לא ראה את דברי המשנה ברורה, כי בימיו המשנה ברורה לא היה כל כך מצוי. לא כמו היום שלכל ילד יש...).

הרב ש"ך לא צודק בתמיחהו. יש מקום לבאר את ההגיון שבשיטת כל גדולי האחרונים: נראה שהמשנה ברורה וסיעתו והרב ש"ך חלוקים בעצם בשני הטעמים שכתובים בהמשך הגמרא שם:

פליגי בה תרי אמוראי במערבא: ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא. חד אמר טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין. וחד אמר טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין.

נראה שהמשנה ברורה וסיעתו נקטו שעיקר הטעם הוא כנגד ימים הנכנסים. לכן, אם חסר נר, אין טעם להדליק נר אחד פחות, כי לא יהיה אפשר לפי מספר הנרות לספור את מספר הימים הנכנסים ואת תוספת הימים הנכנסים.

הרב ש"ך נראה שנקט שעיקר הטעם הוא בגלל מעלין בקודש. ולכן אף אם לא נוכל להעלות בקודש למספר הנרות המתאים ליום הנוכחי, בכל זאת טוב שנעלה ונוסיף כמה שיותר נרות, ככל האפשר, ולא נסתפק רק בנר אחד.

ובכך נראה שחלוקים גם תוספות והרמב"ם: לפי התוספות (על הגמרא שם), לדעת בית הלל, אף אם יש כמה אנשים בבית, מדליקים תנוכיה אחת לכולם, עם מספר הנרות כנגד מספר הימים. ואילו לפי הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ד), לדעת בית הלל, מדליקים כמה חנוכיות, כמספר בני הבית, ובכל חנוכיה מספר הנרות כנגד מספר הימים. לפי הרמב"ם המהדרין מן המהדרין מקיימים גם את ההידור של המהדרין - נר לכל אחד ואחד, ולפי התוספות למהדרין מן המהדרין יש את ההידור שלהם והם כבר לא נוקקים להידור של המהדרין.

וכאמור, נראה שהם חלוקים בטעם של בית הלל: תוספות אומרים במפורש בדבריהם שהטעם הוא כנגד ימים הנכנסים. ולכן המהדרין מן המהדרין מדליקים רק תנוכיה אחת עם מספר הנרות כמספר הימים, כדי

שיהיה היכר למספר הימים - איזה יום של חנוכה היום. אם ידליקו הרבה חנוכיות, מרוב נרות לא יהיה אפשר להבחין כמה ימים עברו מתחילת החנוכה.

ולפי הרמב"ם נראה שהטעם הוא מעלין בקודש - כל יום מוסיפים עוד נרות משום מעלין בקודש. אין צורך שמספר הנרות בבית יהיה תואם ליום המתאים, אלא העיקר שכל יום יתווספו כמה שיותר נרות. ולכן לפי בית הלל מדליקים מספר חנוכיות כמספר בני הבית ובכל חנוכה מוסיפים בכל יום עוד נר.

הרי"ף (ט"ו ע"ב מדפי הרי"ף) מביא את הגמרא הני"ל ומביא גם את המעשה שמופיע אחר כך :

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כדברי בית שמאי ואחד עשה כבית הלל. זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו משום מעלין בקודש ולא מורידין.

נשאלת השאלה, הרי הרי"ף מביא תמיד רק את פסקי ההלכה שיוצאים מהגמרא. לשם מה טרח לכתוב לנו את הסיפור על שני הזקנים בצידן?

בבאור הגר"א (תרע"א, ב ד"ה זי"א) מסביר שהרי"ף הביא את הסיפור בשביל להכריע שהטעם הוא של מעלין בקודש ולא של ימים הנכנסים, ובכך מלמדנו שיש להדליק מספר חנוכיות כמספר בני הבית, כרמב"ם ולא כתוספות.

המשנה ברורה, לשיטתו, שסובר שהטעם הוא כנגד ימים הנכנסים, אכן מסביר את הרי"ף אחרת (תרע"א, ביאור הלכה ד"ה י"ג) ויש אומרים דכל אחד מבני הבית. הוא אומר שלכאורה אפשר לומר שהרי"ף הביא את הסיפור על הזקנים בצידן בשביל ללמדנו, שבענייני הידור, שאינם ענין הלכתי גמור, לא חייבים ללכת לפי בית הלל, אלא אם נפסק כך במפורש. ולכן כאן זה עשה כבית שמאי וזה עשה כבית הלל. הם לא היו מחוייבים לבית הלל.¹⁰ אך המשנה ברורה מסייג את דבריו ואומר, שכיון שלא מצא זאת כתוב, אין להסתמך על כך הלכה למעשה.

ה'כנסת יחזקאל' מקשה על דיוקו של המשנה ברורה (בבה"ל). הוא מדייק במילותיו של הרי"ף - "אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל". זה שעשה כבית הלל נהג כשיטת בית הלל. זה שעשה כבית שמאי באותו יום עשה כדבריו, לא בגלל שקיבל אותם וסבר כמותו, אלא פשוט בגלל אילוץ טכני כלשהו, אולי היה חסר לו נרות או כדומה.

ואולם בפנינו ברי"ף, כאמור, הגירסה היא הפוכה, לא כדברי הכנסת יחזקאל. הגירסה אצלנו היא "אחד עשה כדברי בית שמאי ואחד עשה כבית הלל" - בדיוק ההיפך מטענת הכנסת יחזקאל, ולא קשיא על המשנה ברורה.¹¹

ובדקדוקי סופרים יש שתי גירסאות נוספות - יש גירסה "אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כבית הלל", וכן "אחד עשה כדברי בית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל".

על פי גירסאות אלו, אין הבדל בין הניסוח ביחס לבית הלל לבין הניסוח ביחס לבית שמאי.

10. רה"י הרב מייטליס הביא חיזוק לכך מכך שהמסופר הוא על "שני זקנים". כלומר, גם זה שנהג כבית שמאי - לא התקיים בו הא דהנהוג כבית שמאי חייב מיתה (ברכות י"א ע"א), אלא הוא האריך ימים, שהרי הם היו זקנים. הרב מייטליס האיר זאת בפני הרב רוזנטל, והרב קיבל את הדברים.

11. אפשר על פי זה לומר, שמאחורי מחלוקת המשנה ברורה עם הרב ש"ך, עומדים חילופי גרסאות. לפי המשנה ברורה הרי"ף בא ללמד את החידוש בענין מחלוקת בהידור כני"ל. לפי גרסת הכנסת יחזקאל ברי"ף אפשר לפרוך את דינו של המשנה ברורה, וממילא הרי"ף בא ללמד שהטעם הוא מעלין בקודש ואין מורידין, כשיטת הרב ש"ך.

נר חנוכה ונר ביתו

ישנה שאלה מה יעשה אדם שיש לפניו שתי מצוות לקיים, אך אין לו מספיק כסף בשביל לקיים את שתיהן. בענין נר חנוכה אומר רבא (שבת כ"ג ע"ב):

פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו

ומטביר רש"י את הסיבה:

והכי אמרינן לקמן ותזנח משום נפשי זו הדלקת נר בשבת שבני ביתו מצטערין לישב בחשך.

כלומר, נר ביתו עדיף כדי שיהיה אור בבית, דנר ביתו נועד להאיר ולהשתמש לאורו (נירות חנוכה אסורים בהנאה), ויש בהארת הבית לצורך בני ביתו, משום שלום בית.

הרמב"ם כתב בהלכה האחרונה בהלכות חנוכה:

היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה... נר ביתו קודם משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו.¹²

ולכאורה, אם הטעם שנר ביתו עדיף הוא בשביל שיהיה אור בבית, למה צריך הרמב"ם להוסיף "שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו"?

נראה שהרמב"ם הבין אחרת מדוע נר ביתו עדיף. נראה שהרמב"ם הבין שהסיבה שנר ביתו עדיף, היא מפני שזה מה שהאשה מדליקה, ובכך שהנר של האשה עדיף - ירבה שלום בית.

ואכן יש דעה כזו במאירי בשם "יש מפרשים", ונראה שהכוונה היא לרמב"ם. ונראה שזה מופיע בשם "יש מפרשים" ולא "גדולי המתברים" (כפי שבדרך כלל מביא המאירי את הרמב"ם) בגלל שזה מופיע ברמב"ם רק ברמז ולא במפורש.

(ונפקא מינה בין הטעמים: באדם לא נשוי, או שאשתו לא בבית, דאז האיש מדליק נרות שבת. לפי הטעם של רש"י בכל זאת נר שבת עדיף, לפי טעם הרמב"ם נר חנוכה עדיף!)

זה ענין מאד חשוב! זה חידוש גדול! למרות שנר חנוכה זה דבר חשוב – פרסומי ניסא וכו', שלום בית עדיף. אנחנו זקוקים לשלום בית בתוך כל בית עם ישראל. אנו צריכים להתפלל על כך, שנוכה בע"ה שהשלום ישורר בביתנו. גדול השלום שבשבילו אפילו שם ה' שנכתב בקדושה נמחק על המים.

12. המשך דברי הרמב"ם: "גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום", ובכך נחתם סדר זמנים. כל התורה ניתנה בשביל לעשות שלום בעולם!